

Aeg maastikus. Ristikivi metafüüsiline kronotoop*Õnne Kepp*

Märksõnad: Karl Ristikivi, poeetika, metafoorid, aeg ja ruum, metafüüsika, maastikud, kronotoop

Sissejuhatuseks

Aeg ja ruum on inimliku kogemuse põhivormid, mida oleme harjunud käsitlema abstraktsioonidena. Inimese käsituse ajast ja ruumist määrab kultuur: „Ruum on alati kultuuriareaal, millesse on talletatud kultuurijäljed“ (Randviir 2010: 10). Et inimene loob kultuuri, mõtestab ta selle käigus ümber ka tõekspidamised ümbritsevast ruumist ning aja kulgemisest. Seega ei saa ruumi ja aega käsitleda neid kujundava inimeseta.¹ Eesti algupärase kirjanduse varasemal perioodil (19. sajandi teisel poolel) oli indiviid tihedalt seotud rahva saatusega, mille tulemusena saab rääkida kollektiivsest kronotoobikäsitlusest. Kultuuri arenedes tõuseb esile individuaalne kronotoop, kirjaniku omaaeg ja -ruum.

Ajast aega on eesti luule (ja tihti ka proosa) kujundivälja keskmes olnud looduskoordinaatidega Eesti maastik, milles väljenduvad indiviidi ajalis-ruumilised suhted. Kultuurigeograafia klassikute sõnul on maastik alati kultuuriline ilming ehk peegelpilt, ümbritseva representeeriv, struktureeriv või sümboliseeriv illustreerimise viis (Daniels, Cosgrove 1988: 1). Niisiis on maastik kui ruum sümbol või kujund, mis kannab kultuurilist representatsiooni – tal on tähendus, mille avamiseks on vaja tunda aja(lool)ist konteksti ja eristada maastikus ilmnevaid elemente. Nii võib maastik läbi kultuuri määrata meie arusaama ajast ja ruumist. Maastik on ka kirjandusliku kronotoobi-loome oluline osa.

Kronotoobi teisenemine Karl Ristikivi loomingus

Artikli aluseks on Karl Ristikivi paguluse algaastatel ilmunud romaanid „Kõik, mis kunagi oli“ (1946) ja „Ei juhtunud midagi“ (1947) ning 1950. aastatel loodud luule. Peamiseks eesmärgiks on soov välja selgitada poeetiline ja semantiline mehhanism, mis muutis 1930. aastate realistliku Ristikivi, Tallinna-triloogia autori ja A. H. Tammsaare mantlipärija 1940.–1950. aastatel metafüüsilise maailmavaate kandjaks ning vaadelda konkreetse kronotoobi teisenemist abstraktseks, metafüüsiliseks. Uut ajatunnetust Ristikivi Saksa okupatsiooni ajal ja vahetult pärast seda kirjutatud teostes on põhjalikult analüüsinud Toomas Liiv. „Ristikivi kirjeldab diloogias korduvalt ja üpris otsesõnaliselt probleemi, mida võiks nimetada aja metafüüsikaks. Ta seostab selle meid ümbritseva „reaalsusega“. Õigemini – püstitab (küll

---

¹ Kronotoobi-käsitluses olen lähtunud Mihhail Bahtini (1987) põhiseisukohtadest.

üsna poeetilises sõnastuses) küsimuse „reaalsusest.“ (Liiv 2011: 274.) Sellega haakub loomuldasa pagulase metafüüsiline ruumitaju – ka koht muutub teisiti tunnetatavaks, eba-reaalseks. Eksiili esimese 15 aasta jooksul (1946–1960) oli Ristikivi ilukirjanduslik looming tagasihoidlik, see oli igas mõttes kohanemise, enda kogumise ja elu ümbermõtestamise periood. Tulemuseks oli uue kronotoobi-tüübi sünd ja selle väljendamine maastiku (või selle detaili) kui ruumi metaforiseerimise kaudu.

Uute aja- ja ruumisuhete väljendamise viiside otsingul eemaldub Ristikivi tavarealist, suundudes argireaalsusest metafüüsilise poole, kogemuslikult ja meeleliselt maailmatajult ülemeelelisse. Tema looming on „ärkamas unenäku“, kus „ei juhtu midagi“ (seda kordab ta mitmeid kordi ja pealkirjastab nii ka ühe oma romaani). Niisugust kulgemisjoont näitab järgmine tsitaat romaanist „Ei juhtunud midagi“: „Mida kõrgemale me tõuseme, mida kauge-malt vaatame, seda vähem juhtub tõepoolest. On ainult üks sündimine ja üks surm, üks algus ja üks lõpp. Kuidas muidu oskaksime öelda „algus“ ja „lõpp“? Nii me olemegi läinud liiga kaugele, iseenesest mööda.“ (Ristikivi 2000: 180.) Selle tsitaadi idee on Ristikivi 1940.–1950. aastate loomingu olemus ja meetod – lähtumine kogemust ületavast transtsendent-susest. Olemises puudub sündmus, s.t aeg, sündmused toimuvad teises dimensioonis, eraldiseisvas tunnetamatus reaalsuses, mis meid ei puuduta. Eepikat toetab lüürika:

Kojuigatsus – kauguseigatsus,
kahte harusse kasvav puu,
varjuotsija – tuuleotsija
metsa ja mere piirimaal.
Sünnihirm – surmahirm,
mõlemast otsast sõlmitud elulõng.
Olemine – mitteolemine,
üks neist on uni
ja teine ei ole sedagi.
(Ristikivi 2003: 7.)

Loomuliku järjena maailmataju teisenemisele 1940. aastate teisel poolel sünnib värsis alustatuga paralleelselt „Hingede öö“ (1953) unenäoline universum, Maja kui metafüüsiline keskkond, kus ajamööde ja ruumitunnetus on deformeerunud. Teisalt ulatub sidusa kompos-itsiooni ja meeolelu kaudu sarnane poeetika Ristikivi 1976. aastal ilmunud romaani „Rooma päevik“, kus Kaspar von Schmerzbürg on uneteekonnal ilmsiloleku nõiaringsis.

Aja ja ruumi tunnetamine romaanides „Kõik, mis kunagi oli“ ja „Ei juhtunud midagi“

Süvenedes Ristikivi metafüüsilise kronotoobi kujunemislukku, tuleb alustada Teise maail-masõja aegse Saksa okupatsiooni ajal loodud romaanist „Kõik, mis kunagi oli“ ning otsida

metafüüsilise ajatunnetuse kõrval ka sellega seostuvat ruumitunnetust. Teoses on tähenduslikul kohal maastik, nii looduslik kui selle inimtegevust kandev pool: aed ja linn(amaastik). Eelkõige väljendab aega hoidev maastik aegruumilist parameetrit looduselementide kaudu. Romaan algab reaalse kirikumõisa kirjeldusega, millega kohe haakub metafüüsiline ajamõde:

Õunapuud õitsesid ka kirikumõisas ainult kaks pühapäeva aastas, kuid mälestustes tundus, nagu oleks neid olnud viiskümmend kaks. Ja nagu oleks praost alati istunud õunapuude all, palja päi, käed rinnal risti, silmad peaaegu kinni, nii nagu ta istus sel hommikul, mis jäi viimaseks. Sest järgmiseks pühapäevaks olid õied juba pudenenud ja järgmisel aastal nad ei puhkenud enam. (Ristikivi 2009: 5.)

Kaks lehekülge hiljem lisandub eksistentsiaalse maastiku kujutus: „Kuid vana õunapuu ja praost Tammik kuulusid ühte, nad olid mõlemad vanad ja suured, ulatusid mõlemad üle kirikumõisa madala katuse. Ja nad õitsesid mõlemad ikka veel.“ (Samas, 7.)

Nii kujuneb alguspiltidest alates läbi kogu teose korduv (õitsev) maastik, mis varieerub ja laieneb. Maastikukirjeldused on enamasti peatükkide alguses või/ja lõpus, see võte nagu raamistaks aegruumilise parameetri. Ajaline ringkäik maastikus on paralleel inimese eluga (näiteks kuldnokkade elupilt; Ristikivi 2009: 6), kuid vaatepunkt on suunatud olevikust minevikku, kord-juba-kunagi-olnud tundesse, kord-juba-kunagi-olnud inimestesse, kord-juba-kunagi-olnud maastikesse. Maastik romaanis on olemuslikult seotud aja ja inimesega. Ka pealkiri viitab mälestuslikkusele, nagu ka Inge sagedased pilguheidud tagasi lapsepõlve ning praosti igikestev soov meenutada möödanikku ja panna paberile Tammikute perekonna ajalugu.

Romaanis rõhutatakse kodu/kirikumõisa pühadust – püha koht, püha aed, püha maastik, millele sekundeerib kunagi olnud püha aeg, püha ajajärk.² Püha aeg ja püha koht sulavad mälestustes kokku, jääb vaid korduvus, ringkäik. Isiklik ammune aeg ja ajalooline vana aeg maastikus (Hiemägi ja vana linnus) rõhutavad pidevalt mineviku kohalolekut romaanis ja tunnistavad kõike, mis kunagi oli. Niisugust tunnet elavad tegelased läbi ka unes. Tegelaste omaaeg toimib edasi mineviku kaudu ega soosi oleviku uuendusi – olevikust pole midagi kirjutada, väärtuslik on vaid minevik. Tsitaat „Uus päev algab nii värskest, nagu polekski ta ainult vana kordamine“ (Ristikivi 2009: 121) on Ristikivi loomingu juhtmõte. Ka Tallinna reaalsus romaanis on tihtipeale irreaalse hõnguga, petliku metafüüsilise alatooniga nii üksikutes ajahetkedes kui ruumis. Siit algab ruumi relevantsus Ristikivi loomingus, jõudes viimaks elupagulase metafüüsilise eksistentsini võõras maailmas.

Maastiku kaudu antakse ruumi elufilosoofilistele mõtisklustele. Ilmekad on romaanis „Kõik, mis kunagi oli“ Heini Vanatoa arupidamised iseendaga Toomel, mille ilu eri aasta-

---

² Sõna *püha* kasutamist epiteedina ruumi ja aja kirjeldamisel eesti luule algaegadel vt Kepp 2011: 35–52.

aegadel ja kaunis vaade linnale armunud noormeest mõjutavad. Fragmente linnamaastikust (Tallinnas, Tartus) kõrvutatakse tihti kodukohaga, Palunurmega. Kodupaiga maastik on elus alati primaarne, ka siis, kui juured on võõras mullas – mineviku koht ja aeg jäävad meelde. See selgitab Ristikivi mõttekäiku, et inimene võib olla mitmes kohas ja eri ajas korraga:³ „Samal õhtul – ja nüüd kerkib küsimus, kas on võimalik, et sama õhtu on korraga kahes kohas, hoopis kõnelemata mitmest kohast, mida mõni üsna mõtlematult nimetab „kõikjal““ (Ristikivi 2009: 179).

Aega ja sündmusi kannab maastik. Läbi maastikuaja kirjeldab Ristikivi ka surnud praost Tammiku matusetekonda tagasi Palunurme:

Ei võinud öelda, et ring oleks täis saanud, sest siit polnud see ju alanud. Ennem oleks võinud öelda, et ükski tee ei too tagasi päris vanasse kohta, nii et me tahtmata liigume ikka edasi ja kaugemale, vahel kiiremalt, vahel aeglasemalt kui ise soovime. Aga isegi meie soovidega on nii, et need nihkuvad järjest. Ning kui lõpuks küsida, kas siis selles suhtelises maailmas pole midagi püsivat ja jäädavast, mõnd kindlat punkti, millest kõiki mõõtmisi alustada, jõuame selle küsimusega praost Tammiku juurde, kes aga enam ei vasta. (Samas, 217.)

See koht, kus praost oli veetnud oma elu, polnud enam see Palunurme mis varem, koht on sama, aga aeg erinev, möödunud. Aeg on muutnud kohta, nii nagu koha muutuski mõjutab ajataju. Näib, et Ristikivi loomingul oleval puudub kohavaim.⁴ Tajutava näilisuse taga on toimunud aga saatuslikud ühiskondlikud muutused koos ühe hariliku eesti inimese elulõpuga – kaks eksistentsiaalset tasandit toimivad koos läbi aja ja ruumi.

Siis jääb maha see koht, mida nüüd ja edaspidi ikka veel nimetatakse Palunurmeks. Nad sõidavad läbi maastiku, mis on ühesugune igal pool, nagu praost viimati ütles. Auklikuks lõigatud viljapõllud kahel pool teed, vanamoelised ridakülad ja võõrapäraselt punaseks võõbatud üksiktalud, soliidset maanteest kaugemale tõmbunud, õlgatusega metsatalud, mis ilmuvad järsku hõreneva männimetsa vahelt, endised kõrgete puude varju peidetud mõisahooned [---]. (Samas, 227–228.)

Romaani lõpulehekülgedel, kus kõik jääb möödani, domineerib pikk maastikukirjeldus. Sama teema ja tunnetus jätkuvad Ristikivi luules teisel tasandil ning teisenenud semantikaga.

Uuele eluringile lootust andev ja elujõudu väljendav romaani lõpp, mis aga ikka mineviku suunas vaatab, räägib üldistatult aegruumist kui ajaloolisest inversioonist, mille olemus

---

3 Niisugune suhtumine annab tõe ka lüürikale, kus kodu/koht muutub kõiksuseks ja aeg igavikuks.

4 Ristikivi kohatunnetusest vt Tüür 2002.

Mihhail Bahtini sõnul „seisneb selles, et mütoloogiline ja kunstiline mõtlemine lokaliseerib niisugused kategooriad nagu eesmärk, ideaal, õiglus, täiuslikkus, inimese ja ühiskonna harmoonia jne. minevikku“ (Bahtin 1987: 94). Siinse artikli kontekstis võib rääkida n-ö biograafilisest inversioonist, eluloolisest ümberpööratusest, tagasikulgemisest lapsepõlve, noorusesse, möödaläinud kuldseesse aega. „Programmiline on siin tõepoolest sõna „mälestustes“. Just see toob sisse dimensiooni, mida võiks nimetada aja metafüüsikaks.“ (Liiv 2011: 274–275.) Tuleviku, elusihhi asemel on kunagine õnnemaa, Arkaadia, kus eksisteeris reaalne õnnelik koht ja õnnelik aeg: „Minagi olin Arkaadia teel, / kuigi ma sündisin saunas“ (Ristikivi 2003: 37).

Dilooogia teine osa „Ei juhtunud midagi“ järgib samu aja ja ruumi tunnetamise printsiipe. Teost läbib ärev irreaalsuse tunnetus keeruliste kuude taustal, maastikus kestev ajakulg ja selle igavene ringliikumine. Raamatu lõpupoole kasutab Ristikivi mitut õhuliikumisega seotud loodusmetafoori (tuul, torm, tuisk, külm, pakane). Esmapilgul võib nendes näha ainult loodusnähtuste kajastusi, kuid metafoorsel tasandil avaneb nende tähendus ühiskondliku pöörise ja inimese hingeliikumiste kaudu. 1940. aasta külm talv laieneb tähenduslikult sotsiaalsetele ja emotsionaalsetele küsimustele, kus on tegemist hingelise vaakumi ja ühiskondliku seisakuga. Fraas *ei juhtunud midagi* väljendab totaalset liikumatust, kus sündmusi toov-viiv *tuul* on inimesed maha jätnud, puhub kuskil mujal. Siinne on irreaalne eksistents, automaatne tegutsemine-tegutsematus sõjaaja ja okupatsiooni muutunud oludes, mida me endale ei taha tunnistada:

Tuul puhub, kuhu tahab!⁵

Ann tundis peaaegu vastumeelsusega, kui jahedaks ja ükskõikseks ta jäi kõigi nende kiuslikkude mõtete puhul. Ilm väljas oli väga külm. (Ristikivi 2000: 234.)

Järgmine lause uues peatükis on „Pakane kestis edasi“ (samas, 235). Ainult kosutav tuisk võib muutusi tuua, sulatada üles jäätunud hinge, aja ja elu, kuid seda juhtub harva.

Paralleele luulest

Ristikivi sõjajärgsete aastate loomingu tunnetuslik-poeetiline kulgemisjoon on väga ühtne (siia kuulub ka 1953. aasta murranguline romaan „Hingede öö“). Luules väljendub see looduse keskses rollis – looduskujundi semantika ajaline ja ruumiline universaalsus avaldub ilmekalt tollal kirjutatud, aga alles 1972. aastal trükivalgust näinud luulekogus „Inimese teekond“. Metafüüsilist ruumi kannavad konkreetset metafoorid *meri*, *rand* ja *saar*; irreaalset

---

5 Siin on Ristikivi vihjanud Johannese evangeeliumile, kus on öeldud: „Tuul puhub, kus ta tahab, ja sa kuuled ta häält, aga sa ei tea, kust ta tuleb ja kuhu ta läheb; nõnda on igaüks, kes on sündinud Vaimust.“ (Jh 3:8). See viide nõuab põhjalikumalt semantilist analüüsi, kuid otseseos metafüüsilise kontekstiga on ilmne.

ja filmilikkude eksistentsi väljendab metafoor *vari*, kuid puudub aega tähistav iseseisev kujund – aeg väljendub taas maastikus, ruumis kui tervikus. Tähtis ei ole mitte reaalne ajakulg kui protsess ja selle välised kaasilmingud, vaid tee, teel olek selles maises keskkonnas, teekond ise, niinimetatud saatusaeg, sest „kõigi teede pikkus ajas on võrdne“ (Ristikivi 2003: 11) ja „isegi rumalus teab, et tulevik jääb“ (samam, 14). Aja pidevuse tajumine on asendunud pidurduste ja katkestustega. Pagulasel puudub reaalne omakspeetud koht ja tema ajatunnetus on pärsitud. Sünnib (elu)pagulase eksistentsi metafüüsiline atmosfäär, irreaalsed maastikud võõristavas maailmas ja temporaalne vaakum. Aeg seisab, on tardunud, ei juhtu midagi, on vaid igikestev igavik. Ka maastik deformeerub, võib rääkida n-õ ruumilisest piiritusest, mis laiub läbi kõiksuse. Lüürikas kontsentreerub Ristikivi metafüüsiline kronotoobi-süsteem kompaktselt poeetiliseks tervikuks:

Tule ja tantsi, põrand on kuum,
aeg on lühike, lõpmatu ruum.

Lõpmatu meri. Siin on saar,
alati kaotanu võidukaar.
(Ristikivi 2003: 12).

Ristikivi edasine loomine, tema laialdased kultuuri- ja ajaloo filosoofilised teadmised annavad endast esmakordselt märku just värsiloomes. Sümpaatiast keskaja maailmanägemise vastu ei ole ruum ja maastik Ristikivi teostes üheselt topograafiliselt määratletavad. Puudub piir siin-poolsuse ja seal-poolsuse, inimese ja Jumala vahel. Sellest lähtuvalt sulavad luules kokku ning samastuvad reaalsustasandid, kujundipilt on rikas sümbolitest kui ainuvõimalikest tegelikkuse intellektuaalse hõlvamise vahenditest. Loodust käsitab autor allegoorilise materjalina, nähtamatu maailma sümbolina, mille kaudu avaneb kõrgema tasandi entiteetide maailm. Keskaja poeesiale viitavalt on Ristikivi luule looduskujutus tinglik ja kanooniliselt korrastatud, maastik on alati irreaalne ja muinasjutuline, ehkki selle üksikosi kujutatakse naturalistlikult. Loodusmetafoorid on oma ülitähenduslikkusega määratlematud paigad – nähtav näivus, transtsendentaalsus. Millelgi siin ilmas ei ole nime ega tähendust, kõik on üks ja seesama:

Kõik mandrid on tõusnud merest,
kõik maad on olnud rannad,
kuigi meri neid enam ei mäleta.

Meie kõik seisame saarel,
kuigi me randa ei näe.
(Ristikivi 2003: 55.)

võõrad paigad ja võõrad nimed
 saavad omaks ja uuesti võõraks.
 Ei nad päriselt kao.
 (Ristikivi 2003: 10.)

Kokkuvõtteks

1. Chris Fitteri teooria järgi mõjutavad meie maastikutunnetust neli tajumaatriksit: ökoloogiline, kosmograafiline, analoogiline ja tehnoptiline (Fitter 1995: 2–23). Ristikivi looming esindab kosmograafilist tunnetust, mis väljendab religioosseid uskumusi ja kosmoloogilisi ideid. Siin on kokkupuuteid Ernst Enno, Uku Masingu ja Jaan Kaplinski looduse tajumise laadiga.

2. Poeetika termineis on Ristikivi maastikutunnetuses tegemist sünekdohhiga, sest maastiku osad/elementid esindavad luuletuses või proosakatkes selle tervikut (vt ka Soovik 2002: 510). Ristikivil täidavad *pars pro toto* funktsiooni võtmekujundid *meri*, *rand*, *saar*, mis korduvad lüürikas järjekindlalt ja esindavad maastikku ühtse kooslusena. Selles koosluses kinnistab ruumi metafüüsilisust metafoor saar, mis tähistab lokaliseeritust, hetkeolekut, üht lõiku igaveses liikumises. Saar on lokaliseerunud, materialiseerunud hetk, kui kujutleda teekonda, elu, katkematu joonena ja selle iga punkti saarena (Kepp 1988: 70).⁶ Metafüüsiline saar liigub Ristikivi loomingus (anti)utoopilise saare poole, igikestvast olemisest saab püüdemine ideaalse eksistentsi suunas idealiseeritud ruumis romaanis „Imede saar“ (1964).

3. Alalises ja kõikehõlmavas liikumises tähtsustub taas religioosse kogemuse kõige olulisem aspekt, mille on sõnaga *alibi* kokku võtnud ja sellele metafüüsilise parameetri lisanud poola pagulasfilosoof Leszek Kołakowski.⁷ „Läbi religiooniajaloo annab mujalolemise idee mõista seda, et kusagil on kodu, kuhu me kuulume, et me elame eksiidis; inimese kestev seisund maa peal on olla kusagil mujal.“ (Kołakowski 2000: 37.) Ristikivi otsib oma sõjajärgsete aastate loomingus „tõelist reaalsust“, mis vastanduks kõigele näilisele.

4. Läbi eesti luule tähistab aega *tuule*-metafoor (erandina ka *laine*). See on väga kindel ja semantiliselt rikas looduskujund. Ristikivil konkretiseerub aeg valdavalt maastikus, moodustades kronotoobi arenedes uue tähendusliku ühtsuse. Kuid püsima jääb temporaalne invariantus, mis iseloomustab meie kirjandustraditsiooni üldiselt, s.t et ikka on aegade hierarhias esiplaanil minevik, mis tuletab meelde ja säilitab geneoloogilist, historistlikku või ühiskondlik-sotsiaalset allteksti. Eesti lüürika ajavaim tuleneb minevikust ja seda kinnitab ka Karl Ristikivi luule.

⁶ Saare kui kujundiga on tegelenud mitmed Eesti uurijad (V. Sarapik, M. Hollo, K. Lehari), kuid kuna käesoleva artikli fookus on nende käsitlustega võrreldes teisel, siis siin nende seisukohtadega pikemalt ei suhestuta.

⁷ Leszek Kołakowski kasutab terminit *alibi* selle sõna otseses ladinakeelses tähenduses – 'mujal'.

5. Minevik on aluseks ka Ristikivi Arkaadia-mõistmisele, tema aegruumilisele illusioonile. Ristikivi jaoks on minevik idülliline Arkaadia, pastoraalse õnnemaa kujutelm, mille abil ta loob oma teostes aegruumilist taustsüsteemi ja millesse ta ennast ikka ja jälle peidab. „Jah, oli mingisugune ürgne, kõike haarav ja kõike läbiv Elu, leidis ta, ja kõiges disharmoonias oli ometi tagapõhjaks mingi suur harmoonia, mis seni oli paistnud olevat ainult kuldse ajastu Arkaadias,“ mõtiskleb Juulius Kilimit (Ristikivi 1985: 298). Inimeses peituvast Arkaadia-ideaalist on pärit see rahustav ja lohutav teel olemise rõõm, mis täidab hiljemgi Karl Ristikivi teoseid.

Lõpetuseks võib tõdeda, et metafüüsilised maastikud 1940.–1950. aastate Ristikivi loomingus tähistavad seda helendavat igavikulist lõpmatust, milles rändamist nimetas eesti üks suurimaid kirjanikke *Inimese teekonnaks*.

Kirjandus

Bahtin, Mihhail 1987. Valitud töid. Tallinn: Eesti Raamat.

Daniels, Stephen, Denis Cosgrove 1988. Introduction: iconography and landscape. – The Iconography of Landscape. Essays on the Symbolic Representation, Design and Use of Past Environments. Eds. Denis Cosgrove, Stephen Daniels. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 1–9.

Fitter, Chris 1995. Poetry, Space, Landscape. Towards a New Theory. Cambridge: Cambridge University Press.

Kepp, Õne 1988. Looduskujundilisi sissevaateid Karl Ristikivi luulesse. – Karl Ristikivi 75. sünniaastapäevale pühendatud konverentsi materjalid II. Toim Jaan Undusk. Tallinn: Eesti NSV Kirjanike Liit, lk 69–74.

Kepp, Õne 2011. Aegruumilised suhted eesti luules aastatel 1860–1917. Ühine ja sidus looduskujund. – Kõnetav kultuur. Koost Rein Veidemann, Õne Kepp. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 35–52.

Kotakowski, Leszek 2000. Horror metaphysicus. Tallinn: Valgus.

Liiv, Toomas 2011. Tekst teeb oma töö. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Randviir, Anti 2010. Ruumisemiootika: tähendusliku maailma kaardistamine. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Ristikivi, Karl 1985 [1942]. Rohtaed. Tallinn: Eesti Raamat.

Ristikivi, Karl 2000 [1947]. Ei juhtunud midagi. Tartu: Ilmamaa.

Ristikivi, Karl 2003 [1972]. Inimese teekond. Luuletusi. Tallinn: Varrak.

Ristikivi, Karl 2009 [1946]. Kõik, mis kunagi oli. Pilte ühest suvest. Tallinn-Tartu: Eesti Päevaleht. Akadeemia.

Soovik, Ene-Reet 2002. „To be a Landscape“: Some Aspects of Landscape Representation in Paul-Eerik Rummo's Poetry. – Koht ja paik / Place and Location. II. Toim Virve Sarapik, Kadri Tüür, Mari Laanemets. Eesti Kunstiakadeemia Toimetised / Proceedings of Estonian Academy of Arts 10. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, lk 499–510.

Tüür, Kadri 2002. Koht ja kohatus Karl Ristikivi romaanides „Kõik, mis kunagi oli“ ja „Ei juhtunud midagi“. – Aare Pilv, Kadri Tüür, Sündmus. Koht. (Collegium litterarum, 15). Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, lk 69–186; 187–192.

Õnne Kepp, filosoofiadoktor. Eesti TA Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse vanemteadur. Kirjutanud artikleid, ülevaateid ja pidanud loenguid eesti luule ajaloost, keskendudes eriti looduskujundi analüüsile ning identiteedi ja maailmatunnetuse küsimustele eesti kirjanduses. E-post: onnekepp@gmail.com

Karl Ristikivi 1946. a. –
EKLA, A-145: 53

Time in the landscape. Ristikivi's metaphysical chronotope

Õnne Kepp

Keywords: Karl Ristikivi, poetics, metaphors, time and space, metaphysics, landscapes, chronotope

The article examines two novels published during the early years of Karl Ristikivi's exile, *All That Ever Was* (1946) and *Nothing Happened* (1947), and his poetry from 1950s. The main aim is to explain the poetic and semantic mechanism that transformed Ristikivi's realism of the 1930s into a metaphysical outlook in the 1940s and 1950s. The Estonian landscape has long been a significant source of inspiration for Estonian poetry (and, frequently, prose) for the expression of an individual's spatio-temporal relations. For Ristikivi, landscape plays an essential role in the conception of his literary chronotope.

To gain a deeper understanding of the emergence of Ristikivi's metaphysical chronotope in these two novels one must search for corresponding time and space imagery.

Natural elements manifest the spatio-temporal relations that find expression in time-containing landscapes. Often the cyclical landscape reflects a character's life, although the narrator's perspective is always from the present to the past. In Ristikivi's works, the present lacks a sense of place – a permanent relationship with a physical place. Regarding the time aspect, one could however refer to the so-called biographical inversion, biographical reversals, retreating to a long-gone golden era, where space too had different qualities.

The spatio-temporal universality of nature imagery is vividly expressed in Ristikivi's poetry. Metaphysical space is portrayed using concrete metaphors (sea, island, shore), but time-specific independent imagery is missing – time is portrayed as an organic part of landscape and of space as a whole.

Here, what is important is not the realistic passage of time and its peripherally associated phenomena, but the experience of an earthly journey, the so-called destined time. The atmosphere is one of metaphysical flight from life, unreal landscapes in a bizarre world and a temporal vacuum. In the lyrics, Ristikivi's metaphysical chronotope is concentrated into a compact poetic whole.

Ristikivi locates time in the landscape, thus creating a chronotope that develops a new and meaningful metaphysical unity. However, a temporal invariance endures, i.e., in the hierarchy of time, the past predominates, which recall and preserves the genealogical, historical or societal-social subtext.

While Estonian poetry is characterized by yearning for the past, thus implying a spatio-temporal infinity, this major Estonian artist names the infinite wandering as „a human journey”.

Õnne Kepp, PhD, senior researcher at Under and Tuglas Literature Centre of the Estonian Academy of Sciences. She has written several scholarly articles, reviews, and held lectures focusing on the analysis of nature imagery and the questions of identity and world outlook in Estonian literature.

E-mail: onnekepp@gmail.com